

Oblicza sukcesu edukacyjnego widziane przez pryzmat pokonywanych trudności w nauce gry na skrzypcach

Sukces edukacyjny ucznia wpisany jest w założenia pracy nauczyciela. Określenie to pojawia się już w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, w punkcie dotyczącym informowania rodziców o sukcesach dziecka. Tematyka osiągnięć edukacyjnych występuje także w propozycjach szkoleń dla nauczycieli, które dotyczą znajomości technik umożliwiających dziecku odniesienie sukcesu w procesie dydaktycznym. Wykładowcy oferują nauczycielom konkretne rozwiązania ułatwiające angażowanie ucznia w realizowanie twórczych działań, prowadzących do uzyskania jak najlepszych rezultatów.

Jak wygląda droga do osiągnięcia tego szczególnego wyniku w indywidualnej nauce gry na skrzypcach? Jest zróżnicowana – biegnie różnymi ścieżkami edukacyjnymi i ma inny wymiar pokonywanych przez ucznia trudności.

Uczeń konkursowy

Niewątpliwym sukcesem edukacyjnym ucznia są bardzo dobre wyniki w nauce i świadectwo z biało-czerwonym paskiem. Zazwyczaj jednak o sukcesie mówi się, gdy zdobędzie on jakieś laury – wysoko punktowane miejsce na przesłuchaniach CEA¹ bądź na konkursie międzynarodowym, ogólnopolskim, regionalnym lub międzyszkolnym. Aby sięgnąć po taki awans, niezbędna jest osobowość ucznia konkursowego, tzn. posiadanie szczególnych predyspozycji muzycznych, duże zaawansowanie w technice gry, chęć poznawania nowego programu, często trudniejszego niż obowiązujący, oraz wytrwałość w jego doskonaleniu – przygotowanie „sprawności gry oraz pełni sił i energii

¹ Centrum Edukacji Artystycznej przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

organizmu”² na czas konkursu, aby zagrać precyzyjnie pod względem trudności oraz interesująco pod względem artystycznym.

Uczeń konkursowy powinien mieć potrzebę prezentacji przed publicznością i jurorami, a swoją grą ukazywać osobisty, niepowtarzalny, porywający wyraz – „zadziwiający dźwięk, cudowną wibrację i ów fascynujący rodzaj styku smyczka ze struną, pozbawiony znamion jakiegokolwiek materialności”³. Droga do tego szczególnego wyniku w nauce prowadzi przez godziny pracy z nauczycielem, umiejętność ćwiczenia w domu, uczestniczenie w licznych koncertach ogrywających, poddanych analizie i opatrzonych uwagami.

Po długim okresie przygotowań nadchodzi czas konkursu. Jednak pomimo dużego wkładu pracy i dobrego wykonawstwa wynik nie zawsze jest sukcesem – zdobyciem nagrody lub wyróżnienia. Uczeń konkursowy musi szybko poradzić sobie z porażką, wyciągnąć z niej wnioski, nie załamywać się, lecz doskonalić grę i realizować dalsze plany.

Zdarza się również, że uczeń zdobędzie oczekiwaną pozycję wśród najlepszych wykonawców – jest laureatem konkursu, otrzymuje dyplom, nagrodę, uścisk ręki jurora i wspólne zdjęcie, a po powrocie do szkoły kolejne gratulacje i nagrody, po nich stypendia, występy w dużych salach koncertowych, warsztaty z profesorami akademii muzycznych oraz możliwość uczestniczenia w Luślawickiej Orkiestrze Talentów. Wreszcie osiągnął niepodważalny sukces edukacyjny. Nie może jednak kończyć na tym pracy.

Ponieważ uczeń rzadko zdobywa najwyższą lokatę, dąży do jej uzyskania. Powyżej pierwszego miejsca jest jeszcze grand prix, są nagrody specjalne, uczeń ćwiczy i doskonali się więc dalej, aby, biorąc udział w kolejnym konkursie, wypaść lepiej lub przynajmniej tak samo dobrze jak poprzednio. Udział w konkursach planowany jest z rocznym lub dwuletnim wyprzedzeniem. Dziecko żyje w dużym napięciu, pod stałą presją. Często ćwiczy jedynie program wymagany na konkursie, gdyż na pozostały nie starcza mu czasu i sił. Zmienia lub uzupełnia repertuar tylko pod wymogi nowego konkursu i wciąż doskonali swoją grę, gdyż zawsze można zagrać lepiej. Do trudów codziennego ćwiczenia dochodzi zmęczenie podróżami, znoszenie niewygód hotelowych, a po powrocie – nadrabianie zaległości szkolnych.

Patrząc z zewnątrz, dostrzegamy sukces. Nie wszystkim uczniom sprawia on jednak radość i podtrzymuje dalsze zainteresowanie grą. Niektórzy kontynuują naukę w szkołach muzycznych II stopnia, studiują, zostają muzykami, koncertują jako soliści, biorą udział w konkursach, grają w orkiestrach, zespołach kameralnych lub uczą. Nie mają oni trudności w grze, cieszą się więc pracą, występują lub poszukują talentów wśród swoich uczniów. Są też uczniowie konkursowi,

² T. Wroński, *Techniki gry skrzypcowej*, Warszawa–Łódź 1999, s. 228.

³ T. Wroński, *Zdolni i niezdolni. O grze i antygrze na skrzypcach*, Kraków 1979, s. 14.

którzy nie chcą dalej grać – są zmęczeni, znużeni i zniechęceni ciągłym ćwiczeniem i nieustannym doskonaleniem. Nieraz wpadają w nerwicę. Sukces artystyczny nie ma już dla nich znaczenia. Zmieniają kierunek kształcenia, pracują w innych zawodach i niechętnie wracają wspomnieniami do nauki w szkole muzycznej. Jeśli po latach decydują się kształcić muzycznie swoje dzieci, to proszą, aby uczyły się trybem szkolnym.

Uczeń o mniejszych predyspozycjach muzycznych

Inaczej wygląda droga do sukcesu edukacyjnego grającego na skrzypcach ucznia, mającego małe predyspozycje muzyczne, na przykład słaby słuch muzyczny. Najłatwiej byłoby zaproponować mu grę na innym instrumencie, z gotową wysokością dźwięku – fortepianie, akordeonie lub instrumencie dętym, w którym klawisze lub kłapy ułatwią wydobycie właściwego dźwięku. Gdy uczeń pragnie jednak grać na skrzypcach, musi zmierzyć się ze swoimi trudnościami, ponieważ czysto intonujące brzmienie mają tylko cztery puste struny. Może on podjąć naukę w ognisku muzycznym, gdyż niedokładności intonacyjne w śpiewie i grze uniemożliwią mu naukę w szkolnictwie artystycznym. „Słuch muzyczny jest zdolnością odbierania takich czynników, jak intonacja, barwa dźwięku, dynamika, frazowanie”⁴. Jego brak utrudnia uzyskanie właściwej intonacji – odnalezienia brzmienia zgodnego z zapisem nutowym. Uczeń rozpoczyna więc pracę nad intonacją, słuchając prostych utworów, śpiewając piosenki od różnych stopni gamy, powtarzając głosem krótkie melodie oraz pojedyncze dźwięki zaprezentowane przez nauczyciela. Po wstępnych ćwiczeniach przechodzi do instrumentu, podejmując trud doskonalenia intonacji dźwięków granych poprzez stawianie palców na struny, wysłuchania i korygowania interwałów – wielokrotnego powtarzania z koncentracją na wysokości. Ćwiczy także wewnętrzne wyobrażenie brzmienia. „Dobry wpływ na intonację ma granie z pamięci [...]. Wyobraźnia dźwiękowa pracuje wówczas żywiej”⁵.

W dalszym etapie nauki uczeń musi pokonywać problem zmian pozycji z wysłuchaniem odległości powstałych w ruchu ręki wzdłuż szyjki skrzypiec. Kolejną trudnością jest gra dwudźwięków z różnym układem palców i zmianami pozycji, gra akordów i wprowadzanych ozdobników, a także kontrola intonacji podczas wibracji. Dopiero gdy uczeń osiągnie umiejętność stałej koncentracji na poprawności intonacji, odniesie sukces edukacyjny na drodze rozwoju słuchu muzycznego.

⁴ A. Cofalik, *Notatnik metodyczny. O grze skrzypcowej i jej nauczaniu*, Kraków 1999, s. 44.

⁵ Tamże, s. 47.

Inną trudnością, z którą może zmagać się grający na skrzypcach uczeń o mniejszych predyspozycjach muzycznych, jest słabe poczucie rytmu. Nie odegra roli zmiana instrumentu, ponieważ trudności z rytmem będą takie same. Gorsze poczucie rytmu sprawia uczniowi wiele trudności. Powoduje, że cztery jednakowe długości dźwięków grać lub wyklaskiwać będzie różnie – każdą wartość rytmiczną inaczej niż pozostałe. Wstępne wspomaganie się tupaniem „niewiele ma wspólnego z równym graniem – to tupiąca noga dopasowuje się do grania, a nie odwrotnie”⁶. Nauczyciel wówczas pomaga uczniowi wystukaniem podstawowych wartości rytmicznych, stanowiących „punkty energetyczne utworu”⁷.

W pokonywaniu trudności rytmicznych pomoc może uczniowi wymyślony tekst z rytmem słownym dobranym do rytmu utworu. Nieraz wyrywkowo można skorzystać z metronomu w celu orientacji, jaka jest dysproporcja pomiędzy zapisem a wykonaniem. Uczeń może też klaskać z jednoczesnym liczeniem występujących w takcie wartości rytmicznych. Nie powinien jednak liczyć „przez cały czas trwania utworu [...], [gdyż] zastępuje tym poczucie rytmu, które w tych warunkach nie może się wykształcić”⁸. Może natomiast maszerować w miejscu, poprzez unoszenie i opadanie pięt, gdzie pomiędzy rytmem „kroków” rozmieszczony jest czas długości dźwięków.

Stopniowo osiągając umiejętność „świadomego rozpoznawania rytmów polegającą na odróżnieniu dźwięków dłuższych od krótszych, na porównywaniu ich czasu trwania, wysłuchaniu w melodii dźwięku najdłuższego, najkrótszego itp.”⁹, uczeń pokonuje trudności i zbliża się do pozytywnego wyniku. Wizualnie i ruchowo pomaga sobie także prowadzeniem smyczka po strunach, dzieląc jego długość na poszczególne wartości rytmiczne, uzyskując „obraz” czasu trwania dźwięku.

Wielu uczniom pomaga gra z akompaniatorem, zaznaczającym pulsujące akcenty metryczne lub grającym linię melodyczno-rytmiczną utworu razem z nim. Pomimo wszelkich działań tzw. uczeń nierytmiczny zawsze będzie grał mało precyzyjnie. Nauczyciel powinien wyszukiwać dla niego literaturę z prostym podziałem wartości, próbując zwiększać wymogi. Jeśli uczeń zdoła z dużą samokontrolą zagrać utwór wspólnie z nauczycielem, akompaniatorem lub innym dzieckiem, będzie można uznać to za jego sukces edukacyjny.

Istotną trudnością w nauce gry na skrzypcach (podobnie jak na innych instrumentach), utrudniającą uczniowi odniesienie sukcesu, jest słaba pamięć muzyczna. Gra z nut nie sprawia takiemu uczniowi trudności, natomiast gra z pamięci jest dla niego trudna lub nawet niemożliwa. Zanim uczeń osiągnie

⁶ Tamże, s. 257.

⁷ Tamże.

⁸ Cyt. za: A. Kierska *Nauczanie gry na fortepianie. Powołanie, umiejętność, wiedza*, Wrocław 2011, s. 88.

⁹ Tamże.

umiejętność zapamiętywania, „czyli [...] tworzenia wyobraźni muzycznej i utrwalania w pamięci pełnego obrazu muzycznego utworu, ze wszystkimi jego elementami: budową formalną, melodyką, rytmiką, harmoniką, dynamiką, agogiką, artykulacją, z wszelkimi emocjami wykonawcy, jak też wszelkimi ruchami niezbędnymi przy jego realizacji”¹⁰, będzie potrzebował wielu wskazówek i ćwiczeń. Na początkowym etapie nauki uczeń przy pomocy nauczyciela będzie próbował zrozumieć zapis utworu oraz jego formę poprzez dostrzeżenie w tekście powtórzeń i zmian, które zaznaczy w nutach różnymi obrazkami, na przykład kwiatkiem z listkiem i kwiatkiem bez listka. Linie melodyczną zakreślić może jako obraz gór, wyżyn i nizin, a frazę – długimi łukami lub klamrami. Wcześniej omówione opatrzenie tekstu muzycznego rytmizowanym tekstem słownym, nadającym przebiegowi utworu fabułę, ułatwia uczniowi zapamiętywanie jego ciągłości. Pracując nad rozwojem pamięci muzycznej, uczeń śpiewa z pamięci fragmenty utworu, wypracowuje nawyki ruchowe i pamięć palcową, aby „ćwiczenie nie ograniczało się tylko do bezmyślnego powtarzania”¹¹.

Wykorzystując pamięć wzrokową, słuchową, ruchową i intelektualną, w połączeniu z wyobraźnią, dodaną treścią pozamuzyczną, a także dużą koncentracją podczas gry, uczeń osiągnie umiejętność zapamiętywania utworu. Wykonanie programu z pamięci będzie jego dużym sukcesem.

Uczeń leworęczny

Gra na skrzypcach jest dużym problemem dla ucznia leworęcznego. Na początku nauki wskazane jest uzyskanie orzeczenia z poradni psychologiczno-pedagogicznej, dotyczącego sprawności rąk. Otrzymana wiedza pomoże nauczycielowi gry na instrumencie w codziennej pracy z dzieckiem i wesprze ucznia w drodze do sukcesu na miarę jego możliwości.

Najbardziej charakterystycznym problemem, z którym zмага się uczeń leworęczny, jest brak synchronizacji ruchów palców lewej ręki, stawianych na strunie, z pracą prawej ręki, prowadzącej smyczek. Można określić krócej: prawa ręka nie nadąża za lewą. Innym problemem jest za niskie trzymanie prawego łokcia w stosunku do płaszczyzny układu smyczka na strunie. Ręka jest ociężała, zbyt mocno kantuje włosie smyczka. Dziecko ma słaby dźwięk, a przy grze końcem smyczka w ogóle nie radzi sobie z jego prowadzeniem. Mówi się wówczas o „koszeniu smyczkiem”. Pokonywanie tej trudności trwa przez cały okres nauki. Kolejnym problemem jest skupianie palców na pręcie smyczka, wybrzuszenie

¹⁰ Tamże, s. 244.

¹¹ A. Kierska, *Nauczanie gry na fortepianie. Powołanie, umiejętność, wiedza*, Wrocław 2011, s. 247.

nasady palców albo wgniatanie nadgarstka, co powoduje osłabienie brzmienia dźwięku. Jeszcze inną trudnością dziecka leworęcznego jest układanie na smyczku palca wskazującego i środkowego w dużym skosie w stosunku do pręta smyczka, przy jednoczesnym zdejmowaniu palca serdecznego i małego. Towarzyszy temu podkurczanie obu palców. Mniejsza sprawność prawej ręki powoduje problemy artykulacyjne w dalszej nauce.

Uczeń leworęczny ma także problem z ustawieniem kąta trzymania skrzypiec w stosunku do postawy ciała. Niewłaściwe ustawienie instrumentu widoczne jest, gdy gra wspólnie z dziećmi praworęcznymi, na przykład w zespole skrzypcowym. Instrument zazwyczaj skierowany jest za bardzo w stronę środka ciała dziecka oraz trzymany za nisko, co sprzyja opadaniu lewego łokcia i opieraniu go o bok.

Cierpliwe ćwiczenie, wsparte wyrozumiałością nauczyciela i pomocą rodziców, doprowadzi ucznia do osiągnięcia umiejętności kontrolowania ustawienia i funkcjonowania tzw. aparatu gry oraz precyzji szybkości ruchów smyczkiem. Osiągnięcie tych umiejętności jest sukcesem dziecka leworęcznego.

Dziecko z dysleksją rozwojową

Uczniowie o specyficznych, związanych z dysleksją, trudnościach w nauce spotykają się w grze na skrzypcach z licznymi problemami, bardzo często ją uniemożliwiającymi. Występowanie i nasilenie tych trudności jest inne u każdego dziecka. Zaburzenia koncentracji powodują, że nauczyciel musi wiele razy powtarzać polecenia i zadania. Dzieci zamyślają się, a także szybko zniechęcają i męczą. Analiza i synteza wzrokowa oraz wyobraźnia przestrzenna rozwinięta w różnym stopniu mogą utrudniać uczniom właściwe odczytanie i realizowanie zapisu nutowego. Kopiają więc oni tekst w powiększeniu, aby móc zauważyć wszystkie oznaczenia, co nie zawsze daje pozytywny rezultat.

Niektóre dzieci mają zaburzoną pamięć słuchową, inne szybko zapamiętują melodię, lecz realizują zapis nutowy dowolnie. Szereg problemów związanych z usztywnieniem i brakiem koordynacji rąk utrudnia ich ustawienie i funkcjonowanie, pogarsza jakość brzmienia dźwięku oraz jego intonację. Trudności te określane są przez psychologów jako niepokój ruchowy i manipulacyjny.

Wbrew wszelkim przeciwnościom dziecko z dysleksją rozwojową, wspierane przez pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, powoli poprawia swoje wyniki w nauce. Pomaga sobie zapisywaniem w nutach własnych wskazówek oraz oznaczaniem fragmentów tekstu wybranymi przez siebie kolorami. Ruchy manipulacyjne związane z grą ułatwiają mu rozluźnianie napięć. Wielokrotne powtarzanie poprawia pamięć, nie tylko muzyczną. Po dłuższym, systematycznym okresie ćwiczeń, uczeń jest w stanie zagrać zgodnie z zapisem nutowym

łatwiejszy program w umiarkowanym tempie. Świadomie kontroluje ustawienie i pracę rąk, prowadzenie smyczka oraz jakość brzmienia dźwięku. Zdobyte osiągnięcia są dużym sukcesem edukacyjnym dziecka z dysleksją rozwojową.

Uczniowie o mniejszych predyspozycjach muzycznych i trudnościach w nauce nie zostają zawodowymi muzykami. Często zostają melomanami. Kształcąc swoje dzieci w szkołach muzycznych, podkreślają znaczenie wypracowanej cierpliwości i systematyczności, mającej wpływ na dalszą edukację i życie zawodowe.

Dziecko przedszkolne

Na ogół dzieci przedszkolne spotykają się ze skrzypcami podczas pierwszych zajęć z nauczycielem. Niektóre znają ten instrument, jeśli wcześniej uczyło się na nim grać ich rodzeństwo lub jeśli chodziły z rodzicami na koncerty rodzinne. Dla większości dzieci instrument ten jest jednak tajemnicą. Z zaciekawieniem słuchają, jak powstaje dźwięk, a gdy same mogą go wydobyć, rozświetlają im się oczy i dostają rumieńców. Jeśli nauczyciel doda dźwiękom treść pozamuzyczną, jakąś rolę, na przykład burzy na morzu, wówczas miotający się po strunach smyczek stanie się statkiem walczącym z falami. Obudzi to wyobraźnię dziecka i chęć gry.

To jednak tylko początek. W tym czasie dziecko może jeszcze układać rączki dowolnie. Po wstępnych zabawach rozpoczyna się długotrwały okres ustawiania rąk na instrumencie według ustalonych zasad. Zawsze towarzyszy temu oprawa słowna, pobudzająca wyobraźnię – jakaś historia, wydarzenie, w którym uczestniczą rączki. Od nieuporządkowanego ruchu smyczkiem po strunach dziecko przechodzi do jego prostoliniowego prowadzenia, tzn. równoległego do podstawka. Nie jest to łatwa czynność, gdyż wymaga wypracowania ruchu prostego, sprzecznego z naturalnym ruchem ręki.

Równocześnie z nauką prowadzenia smyczka dziecko uczy się grać rymowanki i własne „wymyślanki”, następnie ćwiczy grę w rytmach, po czym przechodzi do świadomej gry dźwięków na zmianę z pauzami, aż dochodzi do chwili, gdy może wykonać jakiś dziecięcy utworek na pustych strunach. Niektóre dzieci opanowują także grę z palcami lewej ręki i mogą włączyć do repertuaru trudniejszy program. „Właśnie owo utrwalanie elementów nowo nabytych gwarantuje możliwość ich użycia w przyszłości”¹². Tak wygląda droga do sukcesu – od „zerowego” startu, po pierwszy koncert przedszkolny po około półrocznej nauce. Najczęściej koncert ten wypada w Święto Babci i Dziadka. To duża uroczystość dla całej rodziny. Dzieci ubrane w strój galowy zasiadają naprzeciw słuchaczy, na ławeczkach solistów, potem kolejno wychodzą na środek sali, prezentując swoje umiejętności. Niektóre z nich same się zapowiadają, a inne trzeba

¹² S. Tomasiak, *Kompas skrzypka. Elementy ruchowo-chwytowe*, cz. 1, Warszawa 2005, s. 20.

zapowiedzieć, ponieważ są tak przejęte, że zapominają, co mają zagrać. Pierwszy występ to pierwszy sukces uczącego się grać dziecka przedszkolnego. To pierwsze publiczne zaprezentowanie opanowanych umiejętności – kilka dźwięków uporządkowanych melodyczno-rytmicznie, granych wspólnie z akompaniującym nauczycielem, który gra właściwą melodię, a dziecko tylko rytmicznie mu towarzyszy, harmonicznie współgrając. Poznaje i pokonuje treść, wcześniej mu obcą, dba o postawę podczas gry, pilnuje układu rąk, prowadzenia smyczka, rytmu, zmiany strun, zapamiętanego następstwa dźwięków i tempa. Po występie kłania się z uśmiechem spełnienia, szczęścia, wzruszenia i radości. Ma za sobą pierwszy instrumentalny sukces.

Rola rodziców i nauczyciela w sukcesie dziecka

Nie można pominąć wskazania pozytywnej roli rodziców w drodze dziecka do sukcesu edukacyjnego. Odpowiedzialni rodzice, świadomi swojego współdziałania w artystycznym kształceniu dziecka, współpracują z nauczycielem, towarzysząc mu w codziennej pracy nad rozwojem uzdolnień młodego artysty, organizują czas, mobilizują dziecko do ćwiczenia, pilnują zachowania proporcji między czasem ćwiczeń a odpoczynku, czuwają nad odpowiednią ilością snu, umożliwiającą regenerację psychofizyczną, dbają o właściwe odżywianie i wygodę w podróży, pomagają w uzupełnianiu zaległości szkolnych oraz wspólnie z dzieckiem przygotowują strój na występ.

„Nauczyciel muzyki powinien być dobrym instrumentalistą [...]. Jednakże nie może ograniczać się wyłącznie do pracy nad doskonaleniem rzemiosła artystycznego [...]. Powinien być jednocześnie wychowawcą”¹³. Prowadząc dziecko do sukcesu edukacyjnego, zobowiązany jest stale komunikować się z rodzicami, udzielając im informacji zwrotnych, cierpliwie i wytrwale pomagając uczniowi w drodze do jak najlepszych wyników na egzaminie lub konkursie, dbając wspólnie z rodzicami ucznia o stan emocjonalny i fizyczny dziecka i umiejętnie dozując wymagania, aby nie przeforsować delikatnego organizmu i nie zniechęcić do nauki. Powinien wyjaśniać, chwalić nawet za małe osiągnięcia, pocieszać w trudnych chwilach i nigdy nie doprowadzić do „niszczenia osobowości dziecka, zastraszania go, wywołania nieuzasadnionego poczucia winy”¹⁴, ponieważ „nawet jeśli fizycznie nie czyni podopiecznemu szkody, to zawsze powinien wystrzegać się błędów”¹⁵.

¹³ Z. Ostalczyk, *Przewodnik metodyczny nauczania gry na skrzypcach na stopni elementarnym*, Kraków 1992, s. 47.

¹⁴ J. Dankowska, *Odpowiedzialność pedagoga muzyka*, [w:] *Muzyk jako pedagog. Odpowiedzialność pedagoga-muzyka*, Warszawa 2000, s. 116.

¹⁵ S. Tomasik, *Kompas skrzypka. Elementy warsztatowe i artystyczne*, cz. 2, Warszawa 2007, s. 179.

Bibliografia

- Cofalik A., *Notatnik metodyczny. O grze skrzypcowej i jej nauczaniu*, Polskie Wydaw. Muzyczne, Kraków 1999.
- Dankowska J., *Odpowiedzialność pedagoga muzyka*, [w:] *Muzyk jako pedagog. Odpowiedzialność pedagoga-muzyka*, Wydaw. Akademii Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie, Warszawa 2000.
- Kierska A., *Nauczanie gry na fortepianie. Powołanie, umiejętność, wiedza*, Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- Ostalczyk Z., *Przewodnik metodyczny nauczania gry na skrzypcach na stopniu elementarnym*, Polskie Wydaw. Muzyczne, Kraków 1992.
- Tomasik S., *Kompas skrzypka. Elementy ruchowo-chwytowe*, cz. 1, *Twoje Zdrowie*, Warszawa 2005.
- Tomasik S., *Kompas skrzypka. Elementy warsztatowe i artystyczne*, cz. 2, *Twoje Zdrowie*, Warszawa 2007.
- Wroński T., *Techniki gry skrzypcowej*, PWN, Warszawa–Łódź 1999.
- Wroński T., *Zdolni i niezdolni. O grze i antygrze na skrzypcach*, Polskie Wydaw. Muzyczne, Kraków 1979.

Faces of educational success, seen through the prism of overcoming difficulties in learning to play the violin

Abstract: Presented issue describes a different dimension to educational success. This success is characterized by showing the achievements of capable students – winners of music competitions, and by showing the results of students with learning difficulties – children with smaller musical abilities: less precise ear for music, worse sense of rhythm and weaker music's memory. Presented issue shows also the success of left-handed children to overcome the problems of using right hand in running the bow. The essay describes also the educational outcomes of students with specific learning difficulties associated with dyslexia. The success of beginners in learning to play violin is discussed too. In the occurrence are also shown the consequences of student's educational achievements in the future. At the end of the essay is described the role of the teacher and parents, who support the student on the track to educational success.

Keywords: educational achievements, educational success of musically gifted students

Słowa kluczowe: sukces edukacyjny muzycznie uzdolnionych uczniów, osiągnięcia edukacyjne

